

ՆՎԵՐ ԿՈՍՏԱՆՅԱՆ

ՀՀ վարչապետի աշխատակազմի հանրային կապերի և տեղեկատվության կենտրոնի ավագ մասնագետ, ԵՊՀ միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետի քաղաքագիտության բաժնի մագիստրանտ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

Քաղաքական կուսակցությունների գործունեության, կուսակցական համակարգերի ֆունկցիոնալության, առանձնահատկությունների և այլ հարակից հիմնախնդիրների ուսումնասիրության տեսանկյունից կարևորագույն հանգամանք են պետությունում առկա այստորտային սահմանադրաիրավական կարգավորումները, որոնք ստեղծված են երաշխավորելու կուսակցությունների ազատ գործունեությունը, ինչպես նաև ընտրական գործընթացներին վերջիններիս անխափան և պարբերական մասնակցությունը: Այս առումով կուսակցությունների գործունեությունը կարգավորող իրավանորմերի ուսումնասիրությունը ունի թե՛ տեսական, թե՛ կիրառական նշանակություն: Հոդվածում փորձել ենք վեր հանել ՀՀ անկախացումից ի վեր կուսակցությունների գործունեությունը կարգավորող իրավանորմերի առանձնահատկությունների, ներկայացնել դրանց զարգացման էվոլյուցիան:

Հիմնաբառեր- ՀՀ, քաղաքական կուսակցություններ, իրավանորմեր, սահմանադրաիրավական կարգավորումներ, ազատ մրցակցային ընտրություններ, համամասնական և մեծամասնական ընտրական համակարգ, քաղաքական մշակույթ:

ԽՍՀՄ փլուզումը իրավաքաղաքական շրջադարձային հետևանքներ ունեցավ նորանկախ բոլոր հանրապետությունների ներքին կյանքում: Վերջիններիս մեծ մասում՝ այդ թվում նաև Հայաստանում, կոմունիստական կուսակցության յոթանասունամյա մենիշխանությանը փոխարինելու եկան նոր ձևավորված կամ նախկինում գլխավորապես ընդհատակում գործած քաղաքական ու հասարակական միավորումները, որոնք էլ հետագայում հիմք հանդիսացան քաղաքական կուսակցությունների և բազմակուսակցական համակարգի ձևավորման համար: Հոդվածում խոսել ենք Հայաստանի երրորդ Հանրապետության անկախության տարիներին կուսակցությունների գործունեությունը կարգավորող իրավական նորմերի, քաղաքական իրողությունների հետ դրանց օրինաչափությունների և բազմակուսակցական համակարգի իրավական հիմքերի մասին: Այսպես, բազմակուսակցական համակարգի համար բարենպաստ հիմքերի ստեղծման տեսանկյունից առաջին իրավական քայլը եղավ ՀՀ Գերագույն խորհրդի կողմից 1990թ. օգոստոսի 23-ին ընդունված Հայաստանի անկախության մասին հռչակագիրը, որով ամրագրում էր արդեն իսկ փաստացիորեն առկա բազմակուսակցական համակարգը Հայաստանում [1, էջ 267-268]: Կուսակցությունների գործունեությունը կարգավորող առաջին իրավական ակտը, սակայն, ընդունված է համարել 1991 թվականի

փետրվարի 26-ին ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի կողմից ընդունված, Հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների մասին օրենքը, որը արդարացիորեն համարվում է ՀՀ-ում բազմակուսակցական համակարգի ստեղծումն ազդարարող առաջին իրավական փաստաթուղթը: Օրենքը բավականին հակիրճ էր և բաղկացած էր ընդամենը ութ հոդվածներից [7]: Օրենքի առաջին հոդվածը սահմանում էր հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունը՝ որպես կամավոր հիմունքներով միավորված Հայաստանի Հանրապետության ընտրական տարիք ունեցող քաղաքացիների միավորում, որը ունի ծրագիր ու կանոնադրություն, ընտրությունների միջոցով մասնակցում է պետական իշխանության մարմինների կազմավորմանը, դրանց գործունեությանը, ինչպես նաև հանրապետության հասարակական-քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական, մշակութային կյանքին: Հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների այս սահմանումը բավականին լայն էր և ներկայացուցչական, և հնարավորություն տվեց Հայաստանում գործունեություն ծավալող բազմաթիվ կազմակերպությունների ընդգրկվել այս սահմանման հռչակած շրջանակի մեջ: Երրորդ հոդվածով ամրագրվում է հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների իրավահավասարությունը, նրանց գործունեության իրականացման անխոչընդոտ բնույթը, ինչպես նաև վերջիններիս գործունեու-

www.ardadatutyunjurnal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

թյան հիմնական սկզբունքները: Հոդվածը հստակ սահմանում է նաև գործունեության այն տեսակները, որոնք արգելված են ՀՀ-ում գործող հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների համար: Արտերկրից ֆինանսական և այլ օժանդակություն ստանալու արգելքի մասին դրույթի ամրագրումը օրենքում հանդիպեց հայ ավանդական կուսակցությունների՝ հատկապես ՀՅԴ-ի դիմադրությանը: Բանն այն է, որ սովետական ժամանակահատվածում վերջիններիս գործունեության արգելքի պայմաններում այդ կուսակցությունները զարգացել և ֆինանսական կապիտալ էին կուտակել արտերկրում, և կազմակերպական և ֆինանսական այդ ռեսուրսի բացառումը մեծ խնդիրներ կառաջացներ վերջիններիս համար: Չնայած սրան՝ դրույթը ամեն դեպքում ներառվեց օրենքում՝ ազգային անվտանգության և կուսակցական դաշտի կայունության և այլ պետություններից կամ հասարակություններից նրանց անկախության հրամայականով պայմանավորված: Այսպիսով, կարելի է փաստել, որ հասարակական-քաղաքական կուսակցությունների մասին 1991-ի օրենքը, որպես այդպիսին, պատմական և աննախադեպ իրողություն էր կոմունիստական կուսակցության յոթանասունամյա մենիշխանությունից, բազմակարծության և քաղաքական դաշտում առողջ մրցակցության բացակայությունից հետո: Այն կարևոր իրավական հիմք ծառայեց նորանկախ պետության քաղաքական կուսակցությունների՝ քաղաքական կյանքին ակտիվ մասնակցության և պետության ժողովրդավարական զարգացման տեսանկյունից: Հենց այս օրենքի հիման վրա հետագայում ձևավորվեցին կուսակցական դաշտը կանոնակարգող հաջորդ իրավանորմերը: Օրենքը, այնուամենայնիվ, հակիրճ էր և ամբողջապես չէր կարգավորում գործունեության այն լայն դաշտը, որ իրականացնում են կուսակցությունները: Այս առումով հարկ է հատկապես նկատել, որ օրենքում անդրադարձ չկար կուսակցությունների մասնակցությանը քաղաքական կյանքի կարևորագույն իրադարձություններից մեկին՝ ընտրություններին: Ընտրություններին հատուկ անդրադարձ չկատարելը կարող էր պայմանավորված լինել օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ հանգամանքներով: Առաջին. այդ տարիներին տեղի էր ունենում ոչ թե պետական կարգի և համապատասխան իրավանորմերի կերպափոխում կամ տրանսֆորմացիա, այլ գրոյից ստեղծվում էր նորանկախ պետության իրավակարգավորումների համակարգը, ինչը բնական է դարձնում այն, որ անկախության առաջին տարիներին գրված օրենքների մեջ կան բազմաթիվ թերություններ: Հա-

ջորդ կարևոր հանգամանքն էլ թերևս այն է, որ սովետական տարիներին Հայաստանում տեղի ունեցող համապետական, թեկուզև ձևական և դեկլարատիվ, բայցևայնպես իրավականորեն ամրագրված միակ ընտրությունները երկրի օրենսդիր մարմնի՝ Գերագույն խորհրդի ընտրություններն էին, որոնք տեղի էին ունենում մեծամասնական, ոչ կուսակցական ընտրակարգով: Այս համատեքստում կուսակցությունների՝ որպես ընտրություններին մասնակցություն ունեցող կարևորագույն դերակատարների ընկալումը այդ շրջանում թերևս վերջնականորեն ձևակերպված չէր ոչ միայն հասարակական խոսույթում, այլև քաղաքական էլիտայի առաջնահերթություններում: Հայաստանում բազմակուսակցության զարգացման համար կարևորագույն դեր ունեցած իրավական հաջորդ իրադարձությունը 1995-ին առաջին սահմանադրության ընդունումն էր, որը ավելի հիմնարար իրավաքաղաքական փաստաթուղթ էր, և ավելի համապարփակ ձևով էր անդրադառնում կուսակցությունների գործունեության, ընտրությունների վերջիններիս մասնակցության և այլ հարցերին: Սահմանադրության ընդունումը, հետագայում դրա հիման վրա ընտրական առանձին օրենսդրության և կուսակցությունների մասին նոր՝ 2002թ. ընդունված օրենքի առկայությունը մեծ նշանակություն ունեցան քաղաքական կուսակցությունների համար: Ընտրական օրենսդրության՝ որպես առանձին իրավանորմի ընդունումը, որը տեղի ունեցավ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանեցված եղանակով, կանխորոշեց կուսակցական համակարգի գործունեության մի նոր մակարդակ: Բազմակուսակցական համակարգի կայացվածությունը թևակոխեց մի նոր փուլ, քանզի անկախ պետականության պատմության մեջ առաջին անգամ ընտրությունների գործընթացին, մասնավորապես՝ խորհրդարանական ընտրություններին կուսակցությունների մասնակցության հարցը ստանում էր իրավական ամրագրում: Այսպես, կուսակցություններին հնարավորություն էր տրվում մասնակցություն ունենալու օրենսդիր և գործադիր իշխանության ձևավորման գործընթացին: ՀՀ ԱԺ ընտրությունները անցկացվում էին ոչ միայն մեծամասնական, այլև համամասնական ընտրակարգով, և բոլոր այն կուսակցությունները, որոնք ընտրություններում կկարողանային հաղթահարել հինգ տոկոսի անցողիկ շեմը, կունենային իրենց հավաքած տոկոսներին համապատասխան պատգամավորական տեղեր խորհրդարանում: Ընտրական գործընթացների շուրջ հասարակության ոչ միանշանակ վերաբերմունքը, կուսակցությունների մասին 1991-

www.aradaradatumjournal.com

ի օրենքի անկատար, ոչ լիարժեք և ժամանակի պահանջներին անհամապատասխան լինելու հանգամանքը (ինչի մասին խոսվեց վերևում), ինչպես նաև մի շարք արտաքին քաղաքական գործոններ (օր.՝ ՀՀ անդամակցությունը Եվրախորհրդին) անհրաժեշտություն առաջացրին կուսակցությունների մասին նոր օրենքի ընդունման [1, էջ 272]: 2002թ. հուլիսի 3-ին ՀՀ Ազգային Ժողովը ընդունեց Հայաստանի Հանրապետության օրենքը «Քաղաքական կուսակցությունների մասին» [6]: Այս օրենքը որակապես էականորեն տարբերվում էր նախորդ՝ 1991-թ. օրենքից: Նախորդի ութ հոդվածի փոխարեն նոր օրենքը ուներ 33 հոդվածներ, ուստի ավելի համապարփակ և ամբողջական ձևով էր կարգավորում կուսակցությունների գործունեությունը ՀՀ-ում: Օրենքով՝ կուսակցությունների բարձրագույն մարմին է հռչակվում նրա ժողովը (համաժողով, համագումար, վեհաժողով և այլն), որին էլ վերապահվում է ներկուսակցական քննարկումներում վերջին խոսքի իրավունքը: Այս դրույթը թեև իրական նախապայմաններ էր ստեղծում կուսակցություններում ներքին ժողովրդավարության սկզբունքի պահպանման համար, ինչը իր հերթին նպաստում է կուսակցությունների ներսում առողջ մրցակցության ապահովմանը և այդ առողջ մթնոլորտի՝ դեպի ներքաղաքական դաշտ կերպափոխմանը, սակայն իրականության մեջ մենք տեսնում ենք, որ շատ հաճախ կուսակցություններում բոլոր կարևորագույն որոշումները կայացվում են կուսակցական էլիտայի կողմից՝ հաշվի չառնելով շարքային կուսակցականների մտտեցումները: Հետաքրքրական է կուսակցությունների իրավունքներին և պարտականություններին անդրադարձը, որին նվիրված է մեկ ամբողջ գլուխ (հոդված 20-25): Այս տեսանկյունից հատկապես կարևոր է կուսակցությունների բացառիկ իրավունքների մասին 21-րդ հոդվածը, որը, ըստ էության, հստակ ամրագրում է կուսակցությունների՝ որպես պետության նախագահի, ԱԺ պատգամավորի և ՏԻՄ մարմիններում թեկնածուներ առաջադրելու իրավունք ունեցող միակ հասարակական միավորման բացառիկ դերը՝ պետության քաղաքական կյանքին, հատկապես՝ ընտրություններին մասնակցության տեսանկյունից: Պետության կողմից կուսակցություններին ուղիղ ֆինանսական աջակցության դրույթը առաջին անգամ էր հիշատակվում ՀՀ սահմանադրաիրավական կարգավորումներում և իր բնույթով աննախադեպ էր: Այս փորձը ակտիվորեն կիրառվում է զարգացած արևմտաեվրոպական երկրներում, և միտված է հնարավորին չափ զերծ պահելու կուսակցությունները զանազան ստվերային կամ ընդհատա-

կում գործող խմբերի ֆինանսական ազդեցության դաշտից: Սակայն ոչ բոլոր կուսակցություններն են, որ ըստ այս կարգավորման, օգտվում են պետական աջակցությունից: Այս դեպքում ևս, ինչպես Ազգային Ժողովում ներկայացված լինելու դեպքում, սահմանվում է որոշակի նվազագույն շեմ: Այս կարգավորումը մի կողմից թույլ է տալիս, որ ֆինանսական աջակցություն ստանան քիչ թե շատ ազդեցիկ և կայուն ընտրազանգված ունեցող կուսակցությունները, մյուս կողմից, սակայն, զրկում է փոքր կուսակցություններին պետական աջակցություն ստանալու և այդպիսով ֆինանսական կայունություն և անկախություն ձեռք բերելու հնարավորությունից: Թեև օրենքի վերաբերյալ տեսակետները միանշանակ չէին, և դրա տարբեր դրույթների մասով կային նաև քննադատական մտտեցումներ [1, էջ 274-76], սակայն կուսակցությունների մասին այս օրենքը, ի համեմատություն իր իրավանախորդ օրենքի, վստահաբար մեկ քայլ առաջ էր Հայաստանում բազմակուսակցական համակարգի կայացման, ինչպես նաև ընտրական գործընթացներին կուսակցությունների մասնակցության իրավական ամրագրումների տեսանկյունից: Կուսակցությունների գործունեությունը, ընտրություններին և հատկապես խորհրդարանական ընտրություններին վերջիններիս մասնակցությունը կարգավորող հաջորդ և դեռևս գործող իրավակարգավորումը 2016 թվականի դեկտեմբերի 16-ին ՀՀ ԱԺ կողմից ընդունված Կուսակցությունների մասին սահմանադրական օրենքի նախագիծն էր: Ոլորտի իրավակարգավորումների մեջ Սահմանադրական օրենք եզրի կիրառումն ընդգծում է օրենքի առավել հիմնարար և օրգանական բնույթը պետության իրավաքաղաքական համակարգում: Սահմանադրական օրենքները ՀՀ-ում յոթն են՝ ՀՀ ԱԺ կանոնակարգ օրենքը, ՄԴ մասին օրենքը, ընտրական և դատական օրենսգրքերը, հանրաքվեի, ՄԻՊ-ի մասին օրենքները և կուսակցությունների մասին օրենքը [4, հոդված 103, կետ 2]: Սահմանադրական օրենքի առանձնահատկությունը և կարևորությունը նաև այն է, որ ի տարբերություն այսպես կոչված «սովորական» օրենքների՝ վերջինիս ընդունման համար անհրաժեշտ է ԱԺ պատգամավորիների ձայների ոչ թե պարզ, այլ որակյալ մեծամասնությունը (տվյալ դեպքում՝ երեք հինգերորդ) և խորհրդարանական մեծամասնությունը, որպես կանոն, չի կարող միանձնյա ընդունել սույն օրենքները և այս դեպքում ծագում է խորհրդարանական այլ ուժերի հետ խորհրդակցությունների միջոցով կոնսենսուսի հասնելու անհրաժեշտությունը: Կուսակցությունների մասին օրենքին, ինչպես նաև ընտրա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

կան օրենսգրքին նման բարձր կարգավիճակ տալը պայմանավորված էր գլխավորապես այն հանգամանքով, որ 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի համաժողովրդական հանրաքվեով ընդունված նոր Սահմանադրության նախագծում, ի թիվս այլ փոփոխությունների, ՀՀ-ն կիսանախագահական կառավարման համակարգից անցում է կատարում խորհրդարանական կառավարման համակարգի: Պետության քաղաքական համակարգում առանցքային քաղաքական ինստիտուտը դառնում է երկրի խորհրդարանը՝ Ազգային ժողովը: Հենց ԱԺ ընտրություններն են (չհաշված համաժողովրդական հանրաքվեները), որ դառնում են երկրում պարբերաբար անցկացվող միակ համապետական ընտրությունները՝ դրանով իսկ դառնալով քաղաքական կյանքին մասնակցության կարևորագույն և յուրահատուկ ստուգատեսը քաղաքական կուսակցությունների համար: Այս փոփոխությունը գուցորդվում է նաև Ընտրական օրենսգրքում տեղ գտած փոփոխությունների հետ, որոնցով վերացվում է մեծամասնական ընտրակարգը, և ԱԺ ընտրություններին մասնակցության մոնոպոլի իրավունքը վերապահվում է բացառապես քաղաքական կուսակցություններին և դաշինքներին: Հենց վերջիններիս է վերապահվում նաև ՀՀ երեք խոշոր բնակավայրերի՝ Երևանի, Գյումրու և Վանաձորի ավագանիներում թեկնածուների ցուցակներ առաջադրելու իրավունքը: 2016թ. օրենքը բաղկացած է 36 հոդվածներից [5] (նախորդից երեքով ավելի): Ի համեմատություն նախորդ օրենքի՝ բարդացվում է տարածքային ստորաբաժանումների առկայության պահանջը. ըստ այդմ՝ կուսակցությունը գրանցման պահին պետք է ունենա տարածքային ստորաբաժանումներ Երևան քաղաքում՝ առնվազն երեք ստորաբաժանում կամ Հայաստանի Հանրապետության մարզերի առնվազն 1/3-ում՝ յուրաքանչյուրում առնվազն մեկ ստորաբաժանում կամ Երևան քաղաքում և Հայաստանի Հանրապետության մարզերի առնվազն 1/4-ում՝ յուրաքանչյուրում առնվազն մեկ ստորաբաժանում: Հատկապես կարևոր և հետաքրքրական է օրենքի չորրորդ գլուխը (20-24րդ հոդվածներ), որը վերաբերում է կուսակցությունների իրավունքներին, պարտականություններին և գույքի ձևավորման աղբյուրներին: Օրենքի 20-րդ հոդվածը հստակ սահմանում է Հայաստանում կուսակցությունների և կուսակցությունների դաշինքների բացառիկ իրավունքները. այն է՝ «Կուսակցությունները և կուսակցությունների դաշինքները բացառիկ իրավունք ունեն օրենքով սահմանված կարգով առաջադրելու Ազգային ժողովի պատգամավորի, ինչպես նաև Երևան, Գյում-

րի և Վանաձոր քաղաքների ավագանու անդամի թեկնածուներ»: Օրենքի 21-րդ հոդվածով կուսակցությունները իրավունք են ստանում մասնակցելու պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների, ինչպես նաև հանրաքվեների նախապատրաստմանն ու անցկացմանը: Օրենքով սահմանվում են կուսակցությունների պարտավորությունները՝ պահպանել ՀՀ Սահմանադրությունն ու օրենքները, յուրաքանչյուր տարի ՀՀ հրապարակային ծանուցումների պաշտոնական ինտերնետային կայքում՝ <http://www.azdarar.am>, հրապարակել գույքի օգտագործման վերաբերյալ հաշվետվություն՝ նշելով դրա կազմավորման աղբյուրները: Ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունները պարտավոր են նաև սահմանված ժամկետում ԿԸՀ ներկայացնել կուսակցության գույքի և եկամուտների մասին հայտարարագիր: Օրենքի 26-րդ հոդվածը, իր հերթին, սահմանում է պետության կողմից կուսակցություններին տրամադրվող պետական ֆինանսավորման կարգը: Ըստ այդմ՝ պետական բյուջեից միջոցներ հատկացվում են այն կուսակցությանը կամ կուսակցությունների դաշինքին, որի ընտրական ցուցակն Ազգային ժողովի վերջին ընտրությունների ժամանակ ստացել է քվեարկությանը մասնակցած բոլոր կուսակցությունների ընտրական ցուցակների օգտին կողմ տրված ձայների ընդհանուր թվի և անճշտությունների թվի գումարի առնվազն երեք տոկոսը: Այս կարգավորումը փաստորեն կրկնում է 2002թ. օրենքում եղած դրույթը, ինչը, ինչպես նշել ենք նախորդիվ, ունի և՛ դրական, և՛ բացասական կողմեր: Օրենքի 27, 28 և 30-րդ հոդվածները տեղավորվում են կուսակցությունների գործունեության թափանցիկության և հաշվետվողականության սկզբունքի մեջ (հոդված 4) և ամրագրում են կուսակցությունների կողմից պետությանը ներկայացվող ֆինանսական հաշվետվությունների և դրանց աուդիտի կարգը: Ըստ այս հոդվածների՝ կուսակցությունները պետք է պարբերաբար ներկայացնեն իրենց ֆինանսական և գույքային դրությանը վերաբերող տվյալներ՝ եկամուտներից սկսած մինչև ծախսեր: Մեր խորին համոզմամբ, այս կարգավորումը նպաստում է կուսակցությունների գործունեության թափանցիկությանը և թույլ է տալիս, որ կուսակցությունները իրենց ֆինանսատնտեսական կարգավիճակի մասին հանրությանը հաշվետու լինելու միջոցով նաև խուսափեն հնարավոր սովորաբար կազմակերպությունների ֆինանսական, և այդպիսով նաև քաղաքական ազդեցությանը ենթարկվելուց, ինչը, իր հերթին, մեծ ազդեցություն կունենա քաղաքական դաշտի առողջացման վրա: Կուսակ-

ցությունների միջազգային գործունեությունը կարգավորող 29-րդ հոդվածը իր բնույթով նորություն էր: Ըստ դրա՝ կուսակցություններին իրավունք է վերապահվում կապեր հաստատելու և պահպանելու օտարերկրյա պետությունների քաղաքական կուսակցությունների, հասարակական միավորումների, միջազգային կազմակերպությունների հետ, կնքելու համագործակցության մասին համաձայնագրեր, անդամակցելու միջազգային միություններին և իրականացնելու այլ միջոցառումներ, որոնք չեն հակասում ՀՀ Սահմանադրությանը, միջազգային պայմանագրերին և օրենքներին: Ինտեգրացիոն և գլոբալիզացիոն գործընթացների արդի տեմպերի և մասշտաբայնության ընդլայնման համատեքստում անխուսափելի է դառնում մման իրավանորմի առկայությունը, քանի որ ժամանակակից աշխարհում արտաքին քաղաքականությունը դարձել է ոչ միայն պետությունների և կառավարական կազմակերպությունների, այլև ոչ կառավարական և անդրազգային ու անդրպետական կազմակերպությունների, այդ թվում՝ քաղաքական կուսակցությունների գործունեության ոլորտը, ուստի ոլորտի կանոնակարգումը բխում է առաջին հերթին հենց պետության շահերից: Օրենքի 31-35-րդ հոդվածները վերաբերում են կուսակցությունների գործունեության կասեցման, լուծարման, արգելման և վերակազմակերպման հարցերին: Կուսակցության գործունեությունը կարող է կասեցվել կամ արգելվել ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշմամբ՝ սույն օրենքով սահմանված կարգով: Կուսակցությունների գործունեության արգելման կամ կասեցման հարցով ՀՀ ՄԳ կարող են դիմել ՀՀ Ազգային Ժողովը և ՀՀ կառավարությունը (հոդված 31): Հոդված 32-ով կուսակցությունների գործունեության կասեցման հիմք է հանդիսանում տվյալ կուսակցության՝ օրենքի կոպիտ խախտում թույլ տալու հանգամանքը: Կասեցման հիմք կարող է ծառայել նաև այն, որ կուսակցությունը ինքնուրույն, կուսակցությունների դաշինքի կամ այլ կուսակցության ընտրական ցուցակի կազմում երկու անգամ անընդմեջ չի մասնակցում Ազգային ժողովի կամ Երևան, Գյումրի, Վանաձոր քաղաքների ավագանիների ընտրություններին: Այս դրույթով ևս մեկ անգամ ամրագրվում է ընտրությունների առանցքային դերը՝ կուսակցությունների գործունեության մեջ: Կասեցված կարգավիճակում կուսակցություններին արգելվում է ծավալել օրենքով նախատեսված գործունեություն, բացառությամբ կասեցման հիմքերի վերացմանն ուղղված գործունեության: Կուսակցությունների արգելման հիմքերը տրվում են ՀՀ Սահմանադրության 46-րդ հոդվածի 4-րդ մասում, ինչպես

նաև սույն օրենքի 33-րդ հոդվածում: Ըստ այդմ՝ արգելման ենթակա է այն կուսակցությունների գործունեությունը, որոնք քարոզում են սահմանադրական կարգի բռնի տապալում կամ բռնություն են կիրառում սահմանադրական կարգը տապալելու նպատակով: ՄԳ որոշմամբ կուսակցության գործունեության արգելքի դեպքում տվյալ կուսակցության առաջադրմամբ ընտրված ԱԺ պատգամավորի, Երևանի, Գյումրու, Վանաձորի ավագանու անդամի լիազորությունները չեն դադարեցվում: Ըստ Հոդված 34-ի՝ կուսակցությունը կարող է կուսակցության համագումարի ընդունված որոշմամբ վերակազմակերպվել (միաձուլվել, միանալ, բաժանվել կամ առանձնանալ) այլ կուսակցության: Կուսակցությունների լուծարումը տեղի է ունենում վերջինիս համագումարում մման որոշման ընդունման (ինքնալուծարում) կամ ՀՀ ՄԳ կողմից կուսակցության գործունեությունը արգելելու որոշման հիման վրա (հոդված 35): Օրենքի վերաբերյալ կային և՛ դրական, և՛ բացասական կարծիքներ: Օրենքի հիմնական զեկուցող, արդարադատության նախարար Արփիմե Հովհաննիսյանը ի թիվս այլ առավելությունների նշում էր կուսակցությունների գրանցման պահանջների մեղմացման և դաշտի կանոնների պարզեցման հանգամանքը [2]: Օրենքի երկրորդ ընթերցմամբ քննարկման փուլում հայաստանյան մի շարք հասարակական կազմակերպություններ հանդես եկան օրենքը քննադատող մոտեցումներով՝ պնդելով, որ օրենքը առկա տեսքով չի ապահովում հավասար մրցակցություն և ներկուսակցական ժողովրդավարություն [3]:

Այսպիսով, ուսումնասիրելով ՀՀ-ում կուսակցությունների գործունեությունը կարգավորող իրավանորմերի զարգացման էվոլյուցիան, կարող ենք եզրակացնել, որ կուսակցությունների գործունեությունը կարգավորող օրենսդրական դաշտի շարունակական կայացվածությանը զուգահեռ ոչ պակաս կարևոր հանգամանք է նաև այդ նորմերի արդյունավետ գործառնությունը ապահովող քայլերի հետևողական իրականացումը, ինչը թույլ կտա ՀՀ-ում զարգացնել բազմակուսակցական համակարգը՝ կուսակցություններին իսկապես տալով քաղաքական կյանքին և ընտրություններին մասնակցող առանցքային սուբյեկտների կարգավիճակ:

¹ Ընտրական օրենսգրքում տվյալ ժամանակահատվածում՝ մինչև փոփոխությունը, տարածքային ցուցակների առկայությունը այս առումով շփոթ էր առաջացնում, թե չէ-ում գործում է խառը ընտրակարգ, սակայն չէ-ում գործող ընտրակարգը իր էությունը համամասնական է, քանզի անհատ թեկնածուները չունեն ԱԺ ընտրություններում իրենց թեկնածությունն առաջադրելու իրավունք: Այս առումով տե՛ս չ՛հ *Ընտրական օրենսգրքը*, 25.05.2016, ՀՕ-54-Ն, հոդված 83:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՅԱՆԿ

1. Գարիկ Քեռյան, Քաղաքական կուսակցությունների տիպաբանությունը, Եր. 2002թ.:
2. Խոփհրդարանն սկսել է քննարկել «Կուսակցությունների մասին» նոր օրենքի նախագիծը, հասանելի է 30.03.2021, <https://www.azatutyun.am/a/28144353.html>:
3. «ՀԿ-ները քննադատում են «Կուսակցությունների մասին» օրենքի նախագիծը», հասանելի է 30.03.2021. <https://www.azatutyun.am/a/28150117.html>:
4. ՀՀ Սահմանադրություն, 06.12.2015թ.:
5. ՀՀ կուսակցությունների մասին սահմանադրական օրենքը, Երևան, 16.12.2016, ՀՕ-224-Ն, <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=110534>
6. ՀՀ օրենքը կուսակցությունների մասին, Երևան, 03.07.2002, ՀՕ-410-Ն, <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=75487>:
7. ՀՀ օրենքը հասարակական-քաղաքական կազմակերպությունների մասին, Երևան, 26.02.1991, Ն-0266-Ի, <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=78>:

Нвер Костаян

Старший специалист центра по связям с общественностью
и информации аппарата премьер-министра РА
Магистрант кафедры политологии факультета международных
отношений Ереванского государственного университета

РЕЗЮМЕ

Правовое регулирование деятельности политических партий в РА

С точки зрения изучения деятельности политических партий, функциональности партийных систем, особенностей и других сопутствующих вопросов важнейшим обстоятельством является наличие в государстве конституционно-правовых норм в этой сфере, которые созданы для обеспечения свободного функционирования партий, а также их непрерывного и периодического участия в избирательных процессах. В этом смысле изучение правовых норм, регулирующих деятельность партий, имеет как теоретическое, так и практическое значение. В статье мы попытались осветить особенности правовых норм, регулирующих деятельность партий с момента обретения независимости РА, представить эволюцию их развития.

Ключевые слова: РА, политические партии, правовые нормы, конституционные нормы, свободные конкурентные выборы, пропорциональная и мажоритарная избирательная система, политическая культура.

Nver Kostanyan

Senior Specialist of the Center for Public Relations and Information
of the Office of the Prime Minister of the Republic of Armenia
Master student, Department of Political Science, Faculty
of International Relations, Yerevan State University

SUMMARY

Legal regulation of the activity of political parties in the RA

From the point of view of studying the activities of political parties, the functionality of party systems, features and other related issues, the most important circumstance is the presence in the state of constitutional and legal norms in this area, which are created to ensure the free functioning of parties, as well as their continuous and periodic participation in electoral processes. In this sense, the study of the legal norms governing the activities of parties has both theoretical and practical significance. In the article, we tried to highlight the features of the legal norms governing the activities of parties since the independence of the Republic of Armenia, to present the evolution of their development.

Key words: RA, political parties, legal norms, constitutional norms, free competitive elections, proportional and majoritarian electoral system, political culture.

Բնագիրը ներկայացվել է 12.10.2022թ.

Ընդունվել է տպագրության 07.12.2022թ.

Հոդվածը երաշխավորել է տպագրության (գրախոսվել է) քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Գ.Քեռյանը